

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadienis priedas

2001 m. liepos 14 d.

Nr. 136 (28)

Saturday supplement July 14, 2001

No. 136 (28)

Vincas Mykolaitis-Putinas

PAKELĖJ

Jau svaigsta galva,
Ir kojos tarnaut atsisako.
Joms mindžioti žemės takus,
Tur būt, jau pakako,
Pakako — — —

Plačių ir siaurų,
Tiesių ir šakotų —
Tu jų išvaikščiojai daug.
Dabar prie to vingio,
Kur dingsta pakalnė miglotoj,
Pasilek ir palauk.

Palauk, kol žemai ten
Sušvis žiburiai,
Kol pėdos atslugs sutinę.
Tada vėl pakilki ir eiki
Į tau pažadėtą nakvynę.

1962.II.26

AUKOJAU ŽEMEI

Aukojau žemei, ką galėjau —
Ir ko aukot neketinai.
Jai skausmo ataroj spindėjau,
Jai meilės dainoje skambėjau,
Ja dieną naktį gyvenau.

Ir buvo gera man priglusti
Prie jos kaip motinos krūties —
Pro gelį, neviltį ir rūstį
Tylioj vienatvėj nusiskysti,
Kad laimės veltui čia ilgies.

Mane ji guodavo ne sykį,
Vilties kuždama lodžius:
— Tu mano balso paklausyk,
Šviesius jausmus širdy ugdyk,
Ir skausmo ataros nudžiū.

O šiandien vėl, kai širdį gelia,
Aš kitą balsą išgirstu:
— Tu rasi platų laisvės helį
Į savo laimės šviesią dalį
Po pilko kauburio grumetu.

1966.VII.22

IŠTIKIMYBĖ

Palaimos šviesią valandą
Ar juodu nesėkmės metu
Aš liksiu ištikimas žmogui
Ir sau pačiam.
Yra nematoma jungtis
Tarp mūsų visų širdžių,
Ir saulėtą dienovidį,
Ir nykūjų vidurnaktį
Aš jau jaučiu, aš jau girdžiu.

Po kasdienybės pelenais
Karšta rusena žarija
Kiekvieno mūsų širdyje.
Tegul ji skaidriai įsitięs
Draugystės tildančiais jausmais
Palaimos šviesią valandą
Ir juodu nesėkmės metu —
Ir tamsią naktį,
Ir šviesią dieną —
Būtis akimirka
Kiekvieną. — — —

1966.VIII.19

ATGIMIMAS

Į sniego liekanas
Jau baigia raustis šaltis.
Atokaitoj vėli žolelė
Pradėjo kaltis —
Ir ne už kalnų pirmutinis
Trankus pavasario griaustinis.
Tačiau krūtinėj neramu.
Širdis pilna keistų jausmų,
Ir priektarings mintys
Pradėjo galvoje vaidintis.
Ar dar sulauksime giedro?
Gal iš padangės tolimos
Parskris dar paukščiui neregėti
Ir ima čiulbėti
Dainas, kurių neteko dar girdėti.
Nusišypsok! Pradėjo šaltis,
Ir jau vėli vėja
Pro grumetą imt kaltis.
Širdis ir vėl aprimo:
Sulauksim naujo atgimimo.

1966.III.16

Šalin!
Nemėgstu išglebimo,
Nemėgstu stuburo lankstaus!
Ir nuo kiekvieno palaižūno
Abuoja panieka dangstaus.

O pats esu toje pagairėj
Kaip vėjo blaškomas žilvitis.
Ak, kaip sunku palaukti širdį —
Čia vėl maištauti, čia lankstyti.

Ir aš savęs nebekenčiu
Kaip to niekingo palaižūno.
Bet būk man, drauge, atlaidus —
Many du nuožmūs priešai tūno.

1961.VII.13

KĖLIAUS IŠ KAPO

Aš heliaus iš kapo.
Ten jie mane susitarę,
Mirties palytėta, trapų,
Buvo uždare,
Kad jų valiai paklustiau
Ir niekad daugiau nepabusčiau.

O aš nepaklusęs
Kėliaus iš kapo!
Einu nustebejęs,
Oru ir saule apsaugęs.
Tai kas, kad ir vėlei
Diena mano baigias,
Ir šiurpūs šėšėliai
Grūmoja pro hertių
Ir jau paskutinį
Lemties išbraižytą
Lapą atverčiau!

Aš heliaus iš kapo!
Aš noriu gyventi!
Gyvybės man gaila,
Bet bijoti mirties
Juokinga ir kvaila!
Ne hartių buvau jau miręs.
Ir kuo gi gyvenimas skiras?
Tik tuo, kad daugiau čia kančios,
Melo, apgaulės, klaidos, —
Tik tuo, kad daugiau niekad
Tu saulės šviesos nebregsi,
Sukniubęs kapo pavėsy.

Ne mirti bijau, tik to kapo,
Drėgno,
Šalto,
Tamsaus,
Kuriam jie mane susitarę
Buvo uždare, —
Kur mano kančia
Ir jų džiaugsmas sutapo.

Tačiau nugalėjęs
Aš heliaus iš kapo,
Kad, iškart pašlovinčiau saulę,
Kur kitių glosto,
Jaunuolių,
Mergelių
Ir senio pliką mahaule. —
Kad dar harti meilę pragyčiau —
Ne tą geidulingą,
Ne tą egzaltuotą,
Kur šaukia jausmytę
Į slautulio puotą.
O tą,
Kur gyvybės naujos pasiilgusias jočias
Nauja būtis apvaisina.
O tą,
Kuri menką ir trapų
Siekti saulės ir žvaigždžių masina.
Tam heliaus iš kapo —
Kėliaus iš kapo.

1961.IX.4

ASTRONAUTIKA

I
Ir aš norėčiau skristi į mėnulį
Šią tylią, šviesią naktį
Raketą, varomą širdies atomų,
Norėčiau ten nuhakti.

Tenai plikos uolos ramiam pavėsy
Vienatvėje priglustiau, —
Ir nieko nebegeičiau, nieko nesapnuočiau,
Ir niekad, niekad nepabusčiau.

Šventės dalyviai Kačerginėje, Šv. Onos koplyčioje.

R. Šaknio nuotr.

Sugrįžusi V. Mykolaičio-Putino paukštė

Artimiausia V. Mykolaičio-Putino kaimynė, mokytoja E. Juodienė apie poetą Kačerginėje rašė atsiminimų knygoje: „Šio laikotarpio eilėse jis mini paukštę, kuri savo giedojimu išsiskirdavo iš kitų paukščių čiulbėjimų. Mes, kaimynai, tą paukštę praminėm Mykolaičio paukšte. Reikia pridurti, kad dabar jos nesigirdi!“

Sugrįžo V. Mykolaičio-Putino paukštė! Birželį, garsaus lietuvių literatūros klasiko mirties dieną, gausus kačerginietų būrys, atvėręs tylios jo sodybos vartelius, mylimą poetą atsiėmė atsiminimuose, poezijoje, nuotraukose.

Kačerginėje V. Mykolaitis-Putinas praleido paskutiniuosius savo gyvenimo metus. Savo poezijoje, sukurtoje čia, jis dažnai mini vakaro žarą, ramybę. „Pasidūrėk į šį kalnelį ir vasaros nakties ramybę nulenki galvą“, rašė eilėraštyje „Liepa“. Šis renginys, pavadintas „Vasaros nakties ramybės skaitymai“, tarsi vainikas jungė kačerginietų ir svečių programą. Ji prasidėjo viešnage V. Mykolaičio-Putino kiemelyje. Prie tyliai parimusi poeto atvaizdo paminkliniame akmenyje atsiminimų puokštę padėjo dvylikos poezijos knygų autorė Marija

Macijauskienė. Ji jautriai prisilietė prie buvusio savo profesoriaus asmenybės. Atsiminė, kad jo vardas, atvykus mokyti į Vilnių, plevėno kaip legenda. Papasakojo ir apie V. Mykolaičio-Putino laidotuves. Tą dieną — 1967-ųjų birželio 7 d., liudėjo ne tik žmonės, bet ir gamta. Kieme žydėjusio putino žiedai buvo nusvirę, nugeibę, kaip liudinčio žmogaus galva. Poeto lydeti į Vilnių nebuvo kam. Jį palydėjo M. Macijauskienė, J. Narkevičiūtė, A. Žirgulytė.

Šventės svečias — poetas Robertas Keturakis, žvelgdamas į poeto pamėgtą medinį balkonėlį, tarsi nuo aukštumos pažvelgė į jo kūrybos akipločius, taurią ir dramatišką asmenybę. R. Keturakio žodžiais, lyg tinkamai parinkta sėklų sėja, giliai įkrito į kačerginietų širdį. Šiltais aplodismentais jie sutiko mylimą poetą ir įtaigų oratorių.

Žurnalistas Alfą Pakėnas, atvykęs su savo poezijos pluoštu, žvelgdamas į debesėlių, besileidžiančių ant Kačerginės pušynų, pajukavo, kad dangus krikštija šį savotišką vasaros nakties ramybės festivalį.

Keli dangaus lašai tik labiau atskleidė kūrybos žie-

dus. Savitu balsu išsilejo dainuojamosios poezijos atlikėjas Edmundo Janušaičio atliekamos dainos. Tarsi spalvotos paukštės nuo kalnelio nusileido LŽŪO ansamblio šokėjos, vadovaujamos Idalijos Matušaitienės. Vakaro ramybės taurę pripildė J. Gruodžio konservatorijos muzikantų jautrios melodijos. Nakties skaitymai vyko Kačerginės Šv. Onos koplyčioje. Skaitovai, atvykę iš Kačerginės, Vilkijos, Zapyškio, Kauno, atsivėrė tą poeto kūrybą, kuri labiausiai buvo artima. Išraiškingu, giliu poezijos supratimu klausytojus nustebino mokytojos iš Zapyškio Danu-

tės Davenauskienės perskaitytas V. Mykolaičio-Putino eilėraštis „Nebūk tu juokingas“. Ne vieno renginio skaitovė, daugelio poezijos programų atlikėja Daina Kazlauskienė įtaigiai perteikė poeto meilės lyriką. Naujomis spalvomis nušvito Vilkijos „Vizijos“ teatro atlikėjų Tado Dornyko ir Linos Jašinskaitės skaitymai.

Tarsi skaidraus šaltinio versmė tarp poezijos išsilejo melodijos, atliekamos kačerginietio Lino Daugelos. Kačerginės vokalinis moterų ansamblis, vadovaujamas mokytojos Daivos Venskevičiūtės, atlikę liaudies dainą tapusią V. Mykolaičio-Putino poeziją „Tas vakaras kaip kristolas“, palietė jautriausias žiūrovų sielų kerteles.

Renginyje dalyvavęs parapijos klebonas Linas Dūkšta priminė, kad puiki poezija, daina prilygsta maldai ar giesmei. Vasaros žolynų puokštėmis apdovanojęs visus vakaro atliekėjus, padėkojęs organizatoriams — Kačerginės „Moterų seklyčios“ vadovei Angelei Domeikienei, tautodailininkei Vincentai Vaskėvičienei, mokytojai Agafijai Letukienei, Kačerginės vokaliniam moterų ansamblui, parapijos bažnyčios aktyvui, išreiškė mintį, kad šis dvasinis poezijos festivalis, skirtas kačerginietų ir visų mūsų krašto žmonių mylimam poetui V. Mykolaičiui-Putiniui, taps tradiciniu.

Lina Sinkevičienė

Poetas Robertas Keturakis dalinasi išpuščiais apie Mykolaitį-Putiną. Ričardo Šaknio nuotrauka.

Savo kūrybą skaito poetė Marija Macijauskienė. R. Šaknio nuotr.

Dail. Algimantą Švėgždą prisiminus

Laiko tėkmę matuojame darbais, neišdildomais išpūdziais ar iškiliomis datomis. Tolyne nubėgantis laikas primena apie tuos, kurių jau nebėra, tačiau kurių gyvenimo prasmę giliai įsiretė atmintyje. Šiame Vilniuje ir Kaune gaušiamame dailininkų, žymių visuomenės, kultūros ir meno atstovų būryje, buvo paminėtas Lietuvos ir Vokietijoje gyvenusio dailininko, publicisto, rašytojo, filosofo ir poeto A. Švėgždos jubiliejus. Balandžio 22-ąją jam būtų sukakę 60 metų.

Dailininkas gimė 1941 m. Kelmėje, mokytojų šeimoje. Nedidelio miestelio bažnyčios bokštuose atsispindėjo už horizonto besielepanti raudona saulė, atmintyje aidėjo motinos verpimo ratelio daina, o baltais obelių žiedais nuklotas tėvo sodas žvelgė į gimtųjų namų langus. Gaila, kad šviesių vaikystės prisiminimų būtų labai mažai, po tėvo Jono Švėgždos — Lietuvos karininko ir Kauno meno mokyklos auklėtinio — tremties, motina su vaikais nuolat kraustydavosi iš vieno Lietuvos miestelio į kitą. Del „netinkamos“ biografijos ir Vilniaus Dailės instituto įstata ne iš karto, o 1967 m. ji baigė, kartu su talentingais bendraminčiais A. Šalteniu, K. Dereskevičiumi, A. Kuru, V. Liutkumi P. Repšiu — ieškota kelių į laisvą ir nevaržomą kūrybą. Estetinių pozicijų įtvirtinimo siekta ilgai, bėgta nuo akademistinių dogmų, stebėtas partas ir hiperrealizmas ir vėl grįžta prie Diurerio, Leonardo da Vinci, Cranacho klasikinio išbaigtumo. Didelių pastangų dėka, aplankytas Londonas, Paryžius, ekponuoti darbai Švedijoje, Suomijoje, Vokietijoje, Čekoslovakijoje, Vengrijoje ir kitur. Tai buvo nelengvas laikmetis, kai, pasak G. Patacko, dalis menininkų „kurė širdgelos ir protesto kupinus kūrinius, kišo juos į stalčius, krovė juos palėpėse ar rūsiuose, rizikuodami sulaukti spektaklių ar net fizinio sunaikinimo“ (*Literatūra ir menas*, 1996.01.13). Grupė jaunų tapytojų į pasaulį žvelgė kitomis akimis, vaizdavo,

A. Švėgžda. „Autoportretas su moliūgu“. 1977.

kasdieniską, kameriską pasaulį, išryškino individualios, neįtaistos kūrybos virsmą. 1977 m. A. Švėgždos nutapytas „Autoportretas su moliūgu“ — buvo tarsi naujo tapybos etapo Lietuvoje pradžia — būties biografinis „skerspjūvis“, parodantis gyvenimą, kaip stiklo sieną, atskiriančią viltis, ateities vizijas ir realybę.

Netikėtai parbolkštą sunkios ligos, jaunas ir daug žadantis dailininkas 9 dešimtmčio pradžioje išvyko į Vakarų, visomis išgalėmis laukdamas tuometinės Lietuvos biurokratinės užkardos, kovodamas už teisę gyventi. Stagnacinio sovietinės Lietuvos režimo vykdytojai be skrupulų būtų paaukoję žmogų — vis tik jau tada A. Švėgžda buvo išskirtinė asmenybė, per daug brangi tiems, kas ji pažinojo, gerbė, mylėjo... Berlyne padaryta transplantacijos operacija suteikė viltį gyventi. Nuo 1982 m. apsigyvenęs Rytų Vokietijoje, čia pasiliko ligi mirties. Užsienyje kūryboje atsiskleidė naujas po-

žiūris į pasaulį ir jo reiškinius. Tai buvo tikras vertybių perkainojimo, atsirinkimo visa, kas tikra, laikotarpis. „Situacija buvo tokia, kad aš nežinojau, ar rytoj gyvensiu. Man kaip žvynai nubyrėjo visas to meno antstatas — kas menas, kas ne menas... Jutau, kad pašymas mane palaiko, padeda užmiršti skausmą. Ir ta krizė — tai priemaišų atsakymo laikas... Rytų filosofijos studijos patvirtino, koks nepaprastas gyvenimas, kokia nepaprasta gamta, visur pulsuoją didžioji paslaptis. Tai buvo mano gyvybės džiaugsmas... Tai, ką piešiau — buvo tikras kvėpavimas. Piešiau jau ne konkretius objektus, o švytinčius daiktus“ — vėliau pasako dailininkas. Gyvendamas Vokietijoje, A. Švėgžda ne tik intensyviai kūrė, bet ir palaikė ryšius su Lietuva, susirašinėjo su iškiliais Lietuvos kultūros ir meno atstovais, kolegoms, bičiuliams, mokiniais, rašė dienoraštį, poezijos eiles, pasidalindavo savo mintimis apie meną ir kūrybą Lietuvos periodinėje spaudoje. Gausią savo kūrybą sistemiskai paskirstė Lietuvos muziejams: Vilniaus dailės, Nacionaliniam M. K. Čiurlionio dailės muziejui Kaune, Šiaulių, Klaipėdos, Telšių, Druskininkų muziejams, Vilniaus Dailės akademijai. Ypač gausus A. Švėgždos kūrinių rinkinys (266 kūrinių), yra saugomas M. K. Čiurlionio dailės muziejuje. Beveik visi jo darbai — 277 kūrinių yra dovanoti. 1999-aisiais, tęsiant šias tradicijas, dar 22 darbai buvo perduoti šiam muziejui po dailininko mirties. „Šie ciklai yra

padaryti per Lietuvos atgimimo laikotarpį, nuo 1988. Iš nerimo, baimės, džiaugsmo ir vilties gimė šie ciklai. Aš norėjau būti stiprus ir drąsus, taip pat galingas dvasia ir burtais, galinčiais apsaugoti mano tėvynę nuo pikto... Aš norėjau per savo paveikslus, per susikaupimą ir pusiausvyrą pabūti šalia jūsų, savo nurimusia dvasia padėti jums išskentėti pergalę. Todėl šie paveikslai yra kartu su jumis padaryti. Tai nėra vien mano darbai, tai yra mano laisčiai jums, mano poteriai...“ rašė A. Švėgžda. (Kūrinių dovanojimo liudijimas 1991.09.16. Berlynas — Vilnius).

Kartu su A. Švėgždos atsiųstais kūrinių, nusidriekė ir jo parodų kelias Lietuvoje: 1991 m. paroda Vilniuje, 1992 m. — ekspozicijos Kaune, Ukmergėje, Kėdainiuose. 1993-94-95 m. išplėstinės parodos Kaune, 1996 — Druskininkuose. Šioms ekspozicijoms autorius kruopščiai ruošėsi. Gaudavau jo išsamius laiškus, kuriuose išdėstydavo savo ketinimus, požiūrį į savo ir pasaulio dailininkų kūrybą. Vaizdingai aprašydavo Vokietijoje kraštovaizdį, perpindamas savo mintis nuotaikų ir jausmų inspiracijomis: „Radau mišką dar nepažįdusį rugelį. Nespaėjau nupiešti, o jis savyto, gaila“. Čia pat ir pastabas apie techniką: „Medis ir popierius, kaip gerai sutinka, kaip švelniai piešia“. Gamta A. Švėgždos kūriniuose, reali ir sudvasinta, atsiveria labai švelnia ir neagresyvia forma. Nėra pastangų ją modernizuoti. Nėra stilistinio ego ekspresio aktyvios jėgos, griauiančios Gamtės harmoniją ir rimtį. Gamtos harmonija bei pusiausvyrą atrandama jos paties dėsnių esmėje. (...) A. Švėgždos vaizduojami daiktai (...) balto lapo erdvėje nuskaiba kaip šventas žodis po bažnyčios skliautais“ (V. Liutkus, A. Švėgždos kūrybos paroda. *Dailė*, Kn.29, 1992, p.74). Stilistinių A. Švėgždos kūrinių savitumą, iki rytiško tobulumo išgrynintą techniką, panteistinį archajinį dvasingumą netruko pastebėti ir užsienio meno vertintojai — dailininkas ruošė parodas Berlyne, Giustrove, Freiburge, 1988 m. — tapo Vokietijos dailininkų Sąjungos nariu, 1991-1994 dėstė piešimo ir pastelės kursą Švalenbergo vasaros ir Vilniaus Dailės akademijose.

Sveikatai pagerėjus, atitrūkęs nuo medicininių prietaisų, A. Švėgžda ruošdavosi į Lietuvą, skubėdavo susitikti su artimaisiais, kolegoms, mokslo draugais, aplankyti muziejus M. K. Čiurlionio, A. Samuolio, V. Eidukevičiaus kūrybą. Į susitikimą su Čiurlioniu jis davė kaip į šventę, kaip į nekalto vaiko kelią, čia jis atradavo gyvenimo tiesas ir atgaivą. Apdovanotas mąstymo ir vaizdingai reiškiamų minčių išgalėmis, ne kartą prieš šios temos grįždavo straipsniuose ir laiškuose: „Sėdi

Čiurlionis ant skerdžiaus kalvelės ir rašo laiškus: laišką Saulei, Pavasariui laišką, Vasarai, Žvaigždėms, Jūrai, Žalčiui, Piramidėms... Čiurlionio išmintis tokia paprasta ir tokia didelė, kad galime pasakyti: Būkite kaip Čiurlionis, ir Jums Dangaus karalystė. Čiurlionis tapydamas, piešdamas, niekur nedaro meno. Jis tapo kaip kalba. Juk mes nedarome kalbos! Jis neturi manieros, neturi stilistinių gudrybių... Jis yra paprastas Dievo vaikas, nuklydęs į lietuviškas pievas“. (A. Švėgžda. „Kad matytumėt grožę Jūsų“. — Čiurlionio obelvis, Druskininkai, 1966, p.3-4).

1994-aisiais, mes, grupelė Lietuvos kultūros darbuotojų, skubėjome pasitikti dailininką Vilniaus oro uoste. A. Švėgžda atskrido su sūnumi, garsiu smuikininku Martynu Švėgžda von Becker. Matiau kaip nušvito dailininko veidas. Šalia visų, norinčių jį pasveikinti, matėme mokslo draugus A. Šaltenį, V. Liutkų, kurie jį stipriai ir draugiškai apkabino. Nors A. Švėgžda pasiliko Vilniuje, spėjau papasakoti apie jo parodą Kaune, pasakyti, kad yra labai laukiamas. Tai buvo ne šiaip sakomi žodžiai. Į A. Švėgždos parodas suplūdavo gausybė žmonių, traukė ne tik kūryba, traukė pati asmenybė — išsiskirianti meno fone, norinti išdalyti savo dvasios turtais mums visiems ir kiekvienam atskirai. 1994 m. atidarant parodą Kaune, autorius atrodė išvargęs ir sunerimęs. Pabuvojimas Lietuvoje, jį šiuokart nuteikė apmąstymams ir savianalizė. Dailininkas siejojos dėl, jo manymu, nepavykusių rinkimų, komplikuočių situacijos Lietuvoje.

Baigiantis 1995-iesiems A. Švėgždos sveikata labai pablogėjo. „Šalta, pakyla temperatūra. Namuose, savo kambarėje pailsau pagaliukus, susirangiusius kaip mano dvaselė. Man vis sukasi mintys apie Čiurlionį. Norėčiau dar bent porą temų parašyti. Bet koks slošnas. Pas mus buvo atšalė, dabar vėl saulė, bet vėjas šaltas. Laukiu birželio, liepos, kai galėsiu tapyti gamtoje. Esu pakviestas rudenį į Portugaliją, bet vargu ar teks Atlanto pakrantėje braidyti. Gaila. Kai man sunku, esu neruotus, nuo to dar blogiau. Kartojau: medis, medis, lapas, lapas, upė, upė... Tai tarsi meditavimas ir minčių nurijimas. Bet ne visada padeda...“ (1995.05.15. Iš laiško autorei). Ne ką geresnės žinios pasiekdavo rudenį ir žiemą: „Jau ketvirta diena esu ligoninėje. Sunku man vaistus parinkti, kad kuris nors nepakenktų. Rugsėjis buvo baisiai šaltas, o dabar toks gražus spalvis. Gal aš jį ne per langą patirsiu? Gal nors piešti sunku, rašyti taip pat. Per stiprus vaistas. Bet gal tai neilga? Lietuva arti, bet dar yra sunkumų bendrauti. Gal padarysi bežinių ir tu mane aplankysi? Linkiu tau stiprią širdelę turėti“ (Iš laiško autorei 1995.10.06, Berlynas).

Jo laiškuose jaučiau norą suvokti žmogaus egzistencijos, būties problemas. Citavo K. Jaspersą, Sokratą, Konfucijų, džiaugdamasis, kad gali laisvai pažinti jų išmintį, čia pat primindamas, kad jaunystėje negalėjo išvykti į menų Meką — Italiją, rinktis tuos autorius, kurie buvo tikri savo dalyko žinovai... „Tai yra didžiausia pragaištis, ką iš mūsų socializmas atėmė. Be lieka tikėtis, kad dabar jauni žmonės gali naudotis pasaulio išmintimi, tik ar beturi jie tą

Stasiui Pilkai 103 gimimo metinės

PAVASARĖJANT

Pieninis rūkas virš purienų
Pavasarijantiuos laukuos.
Voratinklėliai mėnesienos
Kaštonų tirpstančius žieduos.

O ten po tiltu (kur du gluosniai)
Žaismingai tiurlenas vanduo
Skambios poemos kuria posmus
Kaip keis pavasarį ruduo.

Blankieji spinduliai sutrupo
Pušų šešėlius — tvenkiny...
Ir alkstančiai suvirpo lūpos
Svaigiam pavasariškam bučiny.

Stasy Pilka
Donauwoert, 1945

Noriu trumpai parašyti apie savo dėdę, mamos brolių Stasių Pilką. Gimė 1898 m. gegužės 8 d. Petrapilyje, Simono ir Amalijos Pilkų šeimoje. Turėjo už save 5 metais jaunesnę sesutę Gertrūdą.

Motina labai mylėjo, bet ji anksti mirė. Stasiui tada buvo 13 metų. Tėvas Simonas liko našlys, nevedė. Dirbo Aleksandro dramos teatre (dabar Puškino) techniniu darbuotoju — vyr. rubininku. Kaip Stasy pasakojo, tėvas daug skaitė, rašė, buvo puikus kulinaras, net mezgėjas ir siuvėjas.

Stasiukas labai gerai mokėsi. Gimnaziją baigė su aukso medaliu. Toliau studijavo karo medicinos akademijoje. Kadangi turėjo progos kiekvieną sekmadienį lankytis teatre, iš pat vaikystės labai pamilo teatrą. Dar gimnazijoje pradėjo vaidinti mėgėjų spektakliuose. Ir jam labai gerai sekėsi.

Petrus Vaiciūnas, pastebėjęs neeilinius Stasio aktorinius gabumus, verste privertė laikyti egzaminus į Aleksandro dramos teatro mokyklą, kuriuos sėkmingai išlaikė. Tėvas labai nenorėjo, kad sūnus mestų mediciną, bet šį kartą Stasy ir nepaklausė, apsišprendė ir savo gyvenimą pasakė scenos menui, lietuvių kalbos ugdymui.

Kai 1914 m. buvo sugrįžęs į Lietuvą, aš jo paklausiau, ar nesigaili, kad metė mediciną, jis atsakė, kad tik menas buvo jo pašaukimas.

Iki 1921 m. tęsė mokslus Maskvos II Dailės teatre, kur susipažino su režisūra, ten ir vaidino.

1921 m. grįžo į Lietuvą ir aktyviai įsijungė į Kauno dramos teatro kūrimą. 24 metų būdamas, jau sukūrė puikių personažų, režisavo ir vaidino. Jis turėjo didžiulę labai vertingą biblioteką, kurią padovanojo teatrui.

1926-1929 metais išvyko į

Ameriką ir ten įsteigė lietuvišką teatrą, kuriame režisavo ir vaidino, o artėjant vasarai keliaudavo su teatru po lietuviškus telkinius.

1929 m. grįžęs į Lietuvą, įsijungė vėl į teatro kolektyvą, o greta savo tiesioginio darbo dėstė įvairiose dramos mokyklose. A. Sutkaus pakviestas, jo studijoje dėstė sceninių drabužių istoriją.

Vien tik teatro jam ne užteko. Buvo lietuviško teatro istorikas — mėgėjas. Iki karo vadovavo Kauno Valstybinio teatro muziejui.

Buvo kolekcionierius, ekslibrisų rinkėjas. Pats rašė eilėraščius ir vertė poeziją iš kitų kalbų į lietuvių kalbą. Dirbdamas Kaune, kasmet važiuodavo į užsienį. Kaip rašė Ž. Mikšys, Stasy Pilka buvo daugiausia po Europą keliaujęs teatralas. Tris vasaras praleido Italijoje (pramokė italškai), kelis kartus buvo Prahėje, Budapešte, Berlyne, Prancūzijoje. Žinrėjo spektaklius, domėjosi aplinka. Iš tų kelionių mums vis siūdavosi sveikinimo atvirukus.

1941 m. birželio 14 d. jis buvo liudininkas, kaip mane su mama ištremė į Sibirą. Mama jam paskambino. Jis tuoj pat atvyko ir padėjo mami susiruošti į kelią. Jei ne jis, mes būtume išvažiavusios be jokių daiktų, nes mama visai pasimetė ir sėdėjo prie nuslupusio senelio, o dėdė Stasy sudėjo kelis lagaminus daiktų, kurie mums labai pravertė bado metu; juos keitėme į pieną ir kitus maisto produktus.

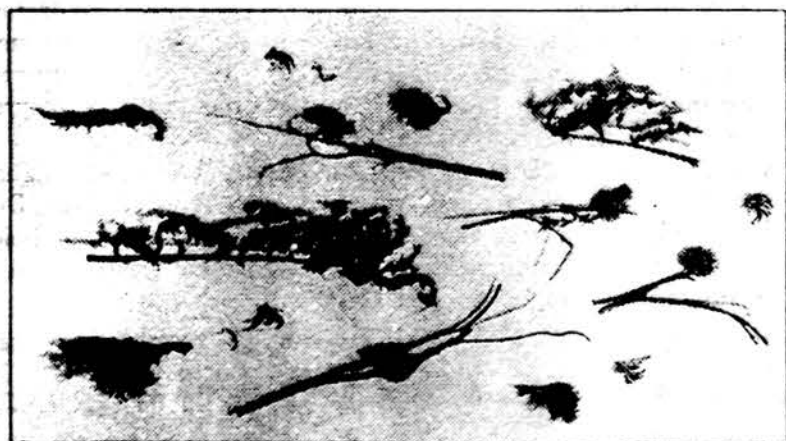
Dėdė matė, kaip buvo sujautas mūsų butas po kratos (nors nieko nerado) ir gerai žinojo, kad mes visai nekalto. Man atrodo, jog karo audroje jis bėgo iš Lietuvos todėl, kad jo neįtikėtų mūsų likimas.

Nukelta | 4 pel.

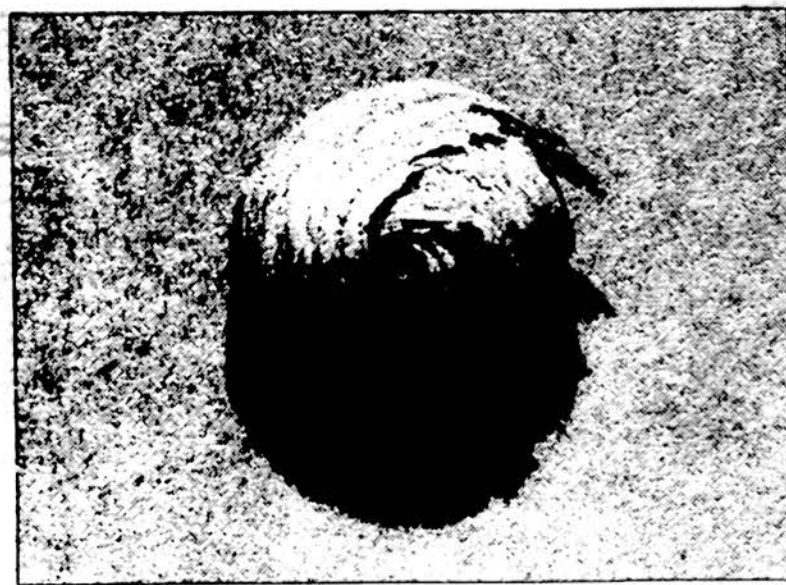
zinių troškimą, tą aistrą pažinti, šviestis“ (Iš laiško autorei 1996.01.00. Berlynas). Kartais jo mintyse atsispindėjo nerimas, tačiau neviltingas A. Švėgžda nedemonstravo. Globaliniai apmąstymai apie Gyvenimą, Dievą, išsiverždavo netikėtai ir impulsyviai: „Man Kristus yra ne nukankintas žmogus ant kryžiaus, o mokytojas, plaukantis mokiniams kojas. Dievas yra Šviesa, Gėris, Meilė, Tiesa. Einu į bažnyčią, sklindantis vilties, kad švystels gerio saują Dievalis man nuo vargonų ir tada su džiaugsmu širdyje nueisiu Komunijos, prašydamas tik vieno: Teisk dar man pasilikti tavo šviesoje...“ (Iš laiško į Lietuvą 1996.02.18).

Dailininkas mirė 1996 m. vasarą Berlyne, kai Druskininkuose M. K. Čiurlionio memorialiniame muziejuje buvo tik ką atidaryta jo pastelių ir piešinių ciklo paroda. 1997 m. Vilniuje įvyko didelė retrospektyvinė A. Švėgždos kūrinių paroda. Jam buvo suteiktas Vilniaus dailės akademijos garbės profesorius vardas, i dailės akademiją iš Vokietijos pargabentas ir dailininko asmeninį archyvą. Dailininko pelenus, atsižvelgus į svečios šalies, prigludę Lietuvos žemė. Darbai ir asmenybės šviesa visada bylos apie trokštamą pasaulio harmoniją, viltį ir gerį.

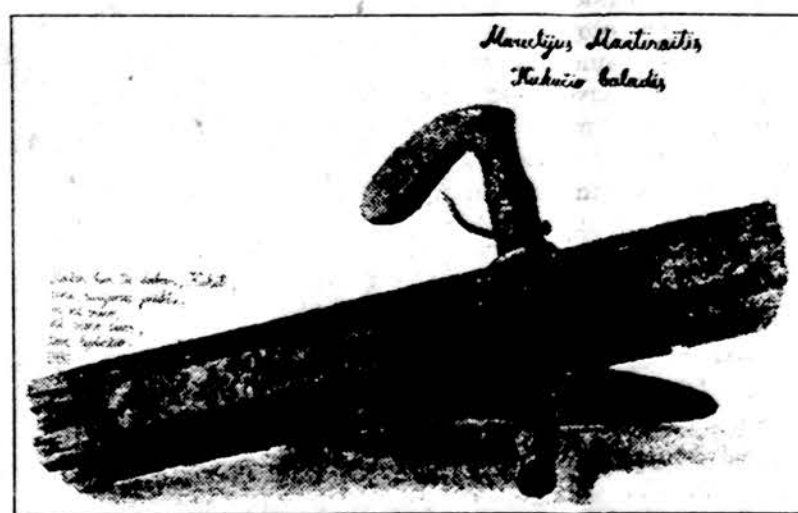
Vida Godolienė

A. Švėgžda. Iš ciklo „Žiemos meditacijos“. 1991. R. Ropytės nuotr.

A. Švėgžda. Iš ciklo „Vapsvų lizdai“. 1988. R. Ropytės nuotr.

A. Švėgžda. Ilustracija M. Martinaičio knygai Kukučio baladės Rimantės Ropytės nuotrauka.

Nuotraukoje iš dešinės: Goethe instituto direktorius dr. Martin Walder, Daivita Jackevičienė ir Stefani Grims. Zenono Baltrušio nuotrauka.

Piešiant pamirštą istorijos veidą

Lietuvoje karaliauja pavasaris, stebindamas ne tik spalvingais ir žaviais žiedais, džiuginamas sodria švelnia lapų žaluma, bet ir dovanodamas įdomius bei prasmingus renginius. Puikiu įvairiaspalviu kultūrinio žiedu išsiskleidė „Goethe instituto“, esančio Vilniuje, parengta programa. Gegužės-birželio mėnesiais bus pateikta daugybė renginių Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje. Tai ir jaunos, talentingos dailininkės, anksti mirusios Pauli Modersohn-Becker darbai, tai ir rašytojo, kritiko, leidejo Michael Kruger naujos knygos *Violončelistė* pristatymas, tai ir vieno garsiausių šio meto Vokietijos kino režisierių Werner Hersog filmą *retrospektiva*, tai ir muzikos ir Heine lyrikos dainų vakaras su geriausiais atlikėjais R. Trost ir F. Schwinghammer, tai ir naujosios dramos akcijos teatrose bei kiti renginiai. „Goethe institutas“ parengė Lietuvos visuomenei tikrai plačią ir turiningą daugiaspalvę renginių puokštę. Bus pristatoma tai, kas dabar Vokietijoje populiariausia, idomiusia, talentingiausia...

O viena šventė jau buvo padovanota kauniečiams ir miestiečiams. Maironio lietuvių literatūros muziejuje gegužės 4 d. atidaryta paroda: „Gunter Grass. Apie piešimą ir rašymą“. Atidaryme dalyvavo „Goethe-Institut Inter Nationes Vilnius“ direktorius dr. Martin Walde; kultūros programų koordinatore Daivita Jackevičienė, kultūros dienų organizatorė Stefani Grims, aktorius Egidijus Stancikas, smuikininkas Chaim Schuster.

Lietuvos žmonės puikiai žinomas Nobelio premijos laureato Gunter Grass vardas ir pavardė. O jo knyga *Skardinis būgnelis*, užvaldžiusi pusę pasaulio, buvo graibetoma ir taip pat plačiai skaitoma Lietuvoje. Praeitais metais visi džiaugėsi Gunter Grass atvykimu į Lietuvą. Nors viešnagė buvo trumpa (tik 3 dienos), bet jis rado laiko sustoti Kaune. Trys dienos, praleistos Lietuvoje, paliko rašytojui šiltes prisiminimus ir, kaip teigė direktorius Walder, buvo parašytas palankus straipsnis apie Lietuvą.

Maironio lietuvių literatūros muziejus (birželio pabaigoje švęs savo 65 gimtadienį) viena populiariausių ir gausiai lankomų kultūros įstaigų Kaune. Čia rengiamos parodos, skirtos ne tik lietuvių rašytojams, poetams, bet ir bendradarbiaujama su Lenkijos institutu, Prancūzų sąjunga, o štai dabar pirmą kartą atidaryta paroda ir Nobelio premijos laureatui Gunter

Grass. Parodą parengė Goethe institutas, bendradarbiaudamas su leidykla „Steidl-Verlag“, Göttingen (ši leidykla leidžia visas rašytojo knygas), o prof. Volker Neuhäus — platų išsamų aprašą — peržvelgdamas rašytojo gyvenimą ir kūrybą.

Instituto direktorius Walder trumpai pristatė parodos sąvoką ir pasidalino savo mintimis apie rašytojo kūrybą, gyvenimą. Jis apgailestavo, kad lietuvių kalbą išversta tik keletas Grass kūrinių ir labiausiai gailėjo, kad nėra išversta rašytojo poezija, ypač ankstyvoji. Walder apibūdino rašytoją trumpai, bet labai svarbiai — „literatūrine sąžine“. Gunter Grass tokiu laikomasi Vokietijoje. Tačiau didelio susižavėjimo kai kuriems savo tautiečiams jis nesukėlė, didesnę dalis kritikų puola jį savo straipsniais, bet jo kūryba užkariavusi pusę pasaulio, o paskirtos jam premijos ir įvertinimai svarūs ir neginėjami. 1962 m. — Francūzijos literatūros premija „Le prix Méditerranéen“, 1965 m. Georg Bucher premija, 1967 m. Fontaini premija; 1977 m. Tarptautinė Mondello premija, 1994 m. Bavarijos meno akademijos literatūros premija; Somming premija Danijoje; 1996 m. Liubeko miesto Thomo Manno premija ir kt.

Gunter Grass vaikystė ir paauglystė prabėgo Danzing mieste. Gimė jis 1927 m. spalio 16 d. Motina buvo igijusi pardavėjos profesiją, turėjo atidarius savo bute krautuvę. Verslas sekėsi neblogger, tad tėvas paliko savo agento darbą ir padėjo žmonai prekyboje.

Gunter turėjo seserį Waltraud. Abu jaunuoliai buvo pakrikčtyti katalikų bažnyčioje, o Gunter iki 14 m. patarnaudavo mišioms.

Jaunuolis iš pat vaikystės turėjo potraukį meno pasauliui — akaitė viską, kas papuldavo po ranka, mėgo muziką, filmus, kuriuos galėjo žiūrėti nemokamai ir kada tik norėjo (dėdės dėka, kuris dirbo kino mechaniku). Gal dėl to jam sunkiai sekėsi kalbų mokymasis ir tikslieji mokslai. Sunkus gyvenimo išbandymas teko ir karo demoniškoje mašinoje. Septyniolikos metų (1944 m.), paimamas į armiją ir tampa tankistais. Pirmasis mūšis tapo ir pirmuoju krikštu, kuris apvertė jo pasaulį aukštyn kojomis. Per tris mūšio minutes buvo daugiau nei pusė jo būrio draugų, tokių pat 17-čių kaip ir jis... Per kitą mūšį Esenfasen mieste jis sužeidžiamas ir paimamas į nelaisvę. Amerikiečiai jį „perauklėdami“ verčia dirbti sunkius darbus ir

vedžioja po Dachau baisų koncentracijos lagerį. Gunter nenorėjo tikėti visomis baisenybėmis, ką pasakojė apie Vokietijos vadus ir karo iniciatorių. Jis, užaugęs su Hitlerio vardu, tikėjo juo. Ir tik Niurnbergo procesas atvėrė jam akis. Paleistas iš nelaisvės, jautiesi praradęs ne tik namus, bet ir dvasinę ramybę. Kaip rašo V. Neuhäus: „Ši aštuoniolikmetio patirtis padėjo visos vėlesnės kūrybos pamatus. Jau vaikystėje rašytojui kilo gyvybiškai svarbus ir nepadorus noras tapti menininku, kuris... norėtų tik vieno — kažką sukurti savo rankomis.“ Grass dirba įvairius ir sunkius darbus. Susiradęs tėvus, vyksta pas juos. Susitikimo džiaugsmas būna trumpalaikis, nes sūnus pasisako savo norą — studijuoti menus Dusseldorfe. Deja, ši meno šventovė buvo pusiau sugriauta. Jis mokosi akmečio amato, baigęs mokslus, gauna pažymėjimą. Jo pasaulėžiūros formavimuisi turėjo įtakos vienolika prancūzų (jiems priklausė bendrabutis, kuriame gyveno jaunas menininkas). Pastebėję gabų, viskuo besidomintį menininką — vienas vienuolis ir prioras kalbasi su juo apie modernią Europos literatūrą, vėliau susirašinėja.

Savo studijas pradeda 1949 m. — studijuoja Dusseldorfo Menų akademijoje grafiką ir skulptūrą. Pradėjęs studijas, Grass laisviau atsišiepia — pagaliau jis nevaržomai gali lankyti parodas, pats kurti modernų meną, savo grupėje groti nacių draustą „negrų muziką“, džiaza. Atostogų metu užsidirba statybose ir nevaržomai gali keliauti — aplanko Italiją, Prancūziją.

Studijuodamas Dusseldorfe pas grafikos dėsnytojus Otto Pankok, skulptūrą pas Stephen Magas, jautiesi, kad trūksta žinių, nusprendžia persikelti į Berlyną ir ten tęsti studijas. Berlynas padeda svarius pamatus jo visam tolimam gyvenimui. Baigęs studijas, surengia savo pirmą parodą, kuri buvo nepalankiai sutikta. Ir gal nuo tada prasidėjo jam priešiškas, kuris tęsiasi iki šių dienų. Berlyne jis susitinka ir 1954 m. veda šveicarę Ann Schwartz.

Grass atsiduoda menams — būdamas piešiančiu skulptoriumi, jis grįžta prie jaunystėje pamėgtos literatūrinės kūrybos. 1955 m. žmona kartu su seserim nusiunčia jo poeziją į Pietų Vokietijos radijo lyrikos konkursą. Jam paskirta trečia vieta. Vienas vertinimo komisijos narių — H. W. Richter — atkreipia dėmesį į šį jaunuolį ir pakviečia jį į „Grupės 47“ susirinkimą.

Jo kūrybą spausdina literatūros žurnalas *Akzente*. Jis debiutuoja savo pirmuoju lyrikos rinkiniu *Vėjo vištelių prašumai* (1956). Jau pirmoje knygoje užsirekomenduoja, kaip talentingas poetas ir menininkas (pats iliustravo knygą).

Vaisingus metus abu su žmona praleidžia Paryžiuje — Gunter rašo pjeses, poeziją, li-bretus. Jis susipažįsta ir bendrauja su Paul Celan, palaiko ryšius su jam artimu Walter Hollerer. Gyvenant Paryžiuje, apninka kūrybinės mintys — nori parašyti romaną. Dirba prie pelniusia jam šlovę romano *Skardinis būgnelis*. 1959 m. romanui išvydus šviesą, tapo aišku, kad vokietiai atsidūrė pasaulinės literatūros viršūnėje. Kaip rašo V. Neuhäus: „Vokietis avangardo priešakyje — štai dėl ko *Skardinis būgnelis* pelnė sensaciną pripažinimą ir Amerikoje, šalyje, kuri kaip jokia kita įtakoj XX a. epinę tradiciją. Tik 1963 metais JAV pasirodė ši knyga ir jos pardavimo skaičius pasiekė milijoną“. Rašytojas dirba prie kito epinio kūrinio *Šuniški metai*, kuris išleistas 1963 m. Jau tada daugeliui buvo aišku, kad tai ne vienadienė žvaigždė, o patekėjusi visiems laikams.

Didelę svarbą G. Grass gyvenime suvaidino politikas, veikėjas W. Brandt, su kuriuo susiję Vokietijos reikalai. Jis tapo vieninteliu politiko pagalbininku, padėjusiu kurti, redaguoti ir koreguoti kalbas, atsišaukimų ir skelbimų tekstus. Beveik dešimt metų tęsėsi jo politinė veikla. Iš pradžių jis bandė atskirti politiką ir literatą kelius, bet tai buvo neįmanoma... pasirodo jo kūriniai: pjesė „Plebejai repetuoja sukilimą“, kita pjesė „Prieš tai“, romanas *Vietinė narkotinė*. Atitols nuo aktyvios politikos, jis vėl sugrįžta prie savo epinių kūrinių kūrimo. Beveik ketverius metus dirba prie romano *Plebejai*. Dar labiau ryškėja ne tik literato, bet ir dailininko talentas. Nuo 1972 metų jis dirba grafika, daro raizinius, vėliau litografijas, lieja akvareles — iliustruoja savo kūrinius. Tampa aišku — Grass kalba ne tik literatūrine kalba, bet ir iliustracijose prabyla „savo kalba“ — jos susijungia ir papildo viena kitą, ir jau viena be kitos neįmanoma. 1986 m. pasirodo jo naujas romanas *Žiurkienė* (tai mintys apie žmonijos susinaikinimą, apie atominių jėgainių statymą, apie miškų išnykimą ir kitas globalines problemas). Deja, ir šis kūrinys susilaukė aršaus kritikų puolimo, o skaitytojų buvo labai noriai skaitomas.

Po savo romano nepripažinimo ir puolimo autorius nusprendžia įgyvendinti savo seną svajonę — aplankyti Indiją. Jis pasirenka Kalkutą, kur kartu ir turtas, ir skurdas, ir džiaugsmas, ir sielvartas. Apsigyvena taip, kaip gyvena vidutinio sluoksnio Indijos gyventojas. Jis čia piešia, rašo, bendrauja su aktorais, stato savo pjesę... Dėl pablogėjusios žmonos sveikatos turi sugrįžti į Vokietiją. Iš šios kelionės gimsta jo nauja knyga *Rodyti liežuvi* (1988). (Knygoje dominuoja juodo pasaulio deivė, naikinanti ir griauianti. Ji vaikšto iškišusi liežuvį — tai gėdos ženklas dėl jos noro griauti).

Sugrįžęs Berlyno sienai, jis jaučia džiugusį ir palengvėjimą. Parašo knygą *Mano šimtmetis*. Tai istorinis epas, ataklėsdamas skaudžią gyvenimo realybę. Jis ironiškai aptvelgė

visą istorinių puslapių kaitą Vokietijoje. Po šios knygos dar labiau yra kritikų puolamas. Viena *Spiegel* žurnalo viršelyje pasirodo fotomontazas, kuriame garsus literatūros kritikas Marcel Reich-Ranicki, tikrąją to žodžio prasmę, plėšo G. Grass knygą — *Reicho krikščioninė naktis*...

Taip ši incidentą pavadina vienas britų dienraštis. O pasaulinė Grass šlovė augo dar labiau. 1999 m. jis tampa pirmuoju ne ispanų rašytoju, gavusiu sosto įpėdinio Austrijos Princo literatūros premiją.

Taciau tai nesumažina jo skausmo. Vienuoliktą epinio kūrinio nepripažinimas tėvyneje sužeidė jį, nes tai įvyko po keturiasdešimties literatūrinės kūrybos metų. Jis pasitraukia iš viešumos ir pasineria į dailę — lieja akvareles. Vienatvė su menais tampa išsigelbėjimu.

Didžiausias įvertinimas savos tautos nesuprastam meni-

ninkui tampa paskutinės Nobelio premijos XX šimtmečiui įteikimas Gunter Grass, del to, „kad jis linksmai juodomis fabulomis nupiešė pamirštą istorijos veidą“.

Virginija Paplauskienė

PAGERBTAS LORDO MENUHIN ATMINIMAS

Vilniaus festivalis pagerbs vieno žymiausių dvidešimtojo amžiaus muzikų, dirigento ir smuikininko, Lietuvos bityliu, lordo Yehudi Menuhin (1916-1999) atminimą. Birželio 12 d. Nacionalinės filharmonijos Didžiojoje salėje vyko koncertas Y. Menuhin gimimo 85-osioms metinėms.

Šio koncerto iniciatorius Lietuvos kamerinio orkestro vadovas profesorius Saulius Sondeckis, pabrėžiantis nepaprastus lordo Menuhin nuopelnus Lietuvai, jos muzikinei kultūrai. Vien tik su Lietuvos kameriniu orkestru Y. Menu-

hin yra surengęs beveik 60 koncertų įvairiausiose pasaulio šalyse. 1997 metais Yehudi Menuhin suteiktas Lietuvos muzikos akademijos garbės daktaro vardas.

Lordo Menuhin gimimo 85-osioms metinėms skirtas koncerto programa atspindėjo maestro ryšius su Lietuva, jo paties biografinius faktus, įvairių kompozitorių kūrinius atliko Sauliaus Sondeckio vadovaujamas Lietuvos kamerinis orkestras, taip pat Y. Menuhin draugas bei koncertų partneris smuikininkas iš Vokietijos Zachar Bron ir jo mokiniai.

Savo muzikinę biografiją Y. Menuhin pradėjo nuostabia smuikininko vanderkinto karejera. Būdamas 12-os metų, jis debiutavo tuometine Europos muzikos sostine vadintame Berlyne, atlikdamas Liudvik van Bethoven Koncertą smuikui ir orkestrui D-dur. Šio kūrinio pirmoji dalis skambėjo koncerte Vilniuje. (ELTA)

Besiruošiant pirmajam teatro festivaliui „Vasaros sezonas Trakų pilyje“, iš kairės: teatro baleto trupės vadovė Tatjana Sedunova, LNOBT gen. direktorius Julius Andrejevas, režisierius Eligijus Domarkas ir dirigentas Vytautas Viržonis. Liepos 6 d. festivalį pradėjo atnaujinta Vytauto Klovos opera „Pilenai“, o liepos 8 d. buvo rodomas Teodorakio baletas „Graikas Zorba“ su vienu žymiausių pasaulio baleto artistų Irenu Muhamedovu iš Didžiosios Britanijos. Legendinė opera „Pilenai“ skiriama Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo dienai. Prieš 45 metus pastatyta opera „Pilenai“ dangumi vėl vyks po keleto dešimtmečių pertraukos. Pasak dirigento Vytauto Viržonio, septintojo dešimtmečio pradžioje ši opera keliasdešimt kartų buvo rodoma įvairiose Lietuvos vietovėse, prie ežerų ir pilikalnių sutraukdama minias žiūrovų ne tik iš Lietuvos.

Gedimino Svitovskas (Elta) nuotrauka.

Šv. Kristupo festivalis

Septintus metus iš eilės vasarą vilniečiams neleis nuobodžiauti Šv. Kristupo vasaros festivalis, kuris prasidėjo liepos 1-ąją ir truks iki rugpjūčio 29 dienos.

Pasak Šv. Kristopo kamerinio orkestro ir Šv. Kristupo festivalio meno vadovo Donato Katkaus, šiais metais pirmą kartą pavyko įgyvendinti ilgai puoselėtą idėją — koncertais užpildyti du mėnesius, kad Vilniaus kultūriniam gyvenime nesudarytų tuštuma.

Septintojo Šv. Kristupo vasaros festivalio programoje — 27 koncertai, kuriuose skambės operinė muzika ir kameriniai žanrai, klasika, džiazas ir vargonai, chorai ir kvartetai. Festivalio atidarymui specialiai statoma Gaetano Donizetti komiškoji opera „Rita“. Tai

— vienas didesnių projektų, kuris bus parodytas Paveikslų galerijos kieme. Pastatymui vadovaus vienas geriausių Lietuvos dirigentų Jonas Aleksas.

Šv. Kristupo festivalio režisierius vyks nedidelis „kvartetų festivalis“ Bernardinų bažnyčioje. Kita ilgametė festivalio tradicija — nemokami vargonų koncertai Šv. Kazimiero bažnyčioje bei saloninės muzikos vakarai Taikomosios dailės muziejuje.

Vienos ankstesnių festivalių tradicijos — užsakyti kūrinių kuriam nors lietuvių kompozitoriui — festivalį rengiančiai viešajai įstaigai „Kristupo festivalis“ šiemet teko atsisakyti dėl pinigų stygiaus, tačiau šiais metais festivalį papildys pramoginiai renginiai. Vil-

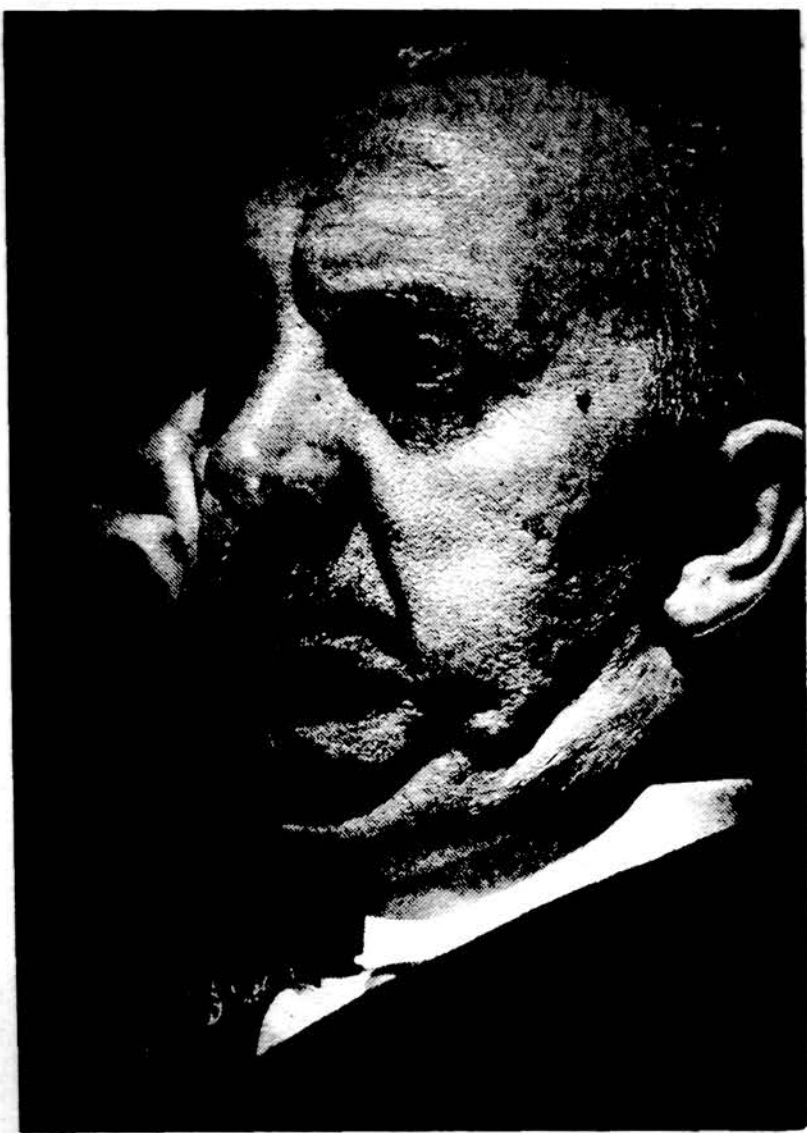
niaus globėjo Šv. Kristopo dieną, liepos 22-ąją, koncertai bei renginiai vyks sostinės senamiestyje. Koncertuos „svetainiai“ iš Olandijos, JAV, Suomijos, Vokietijos, Švedijos, Vengrijos, Didžiosios Britanijos, Danijos. Koncertai vyks Bernardinų ir Šv. Kazimiero bažnyčiose, Paveikslų galerijoje, Taikomosios dailės muziejuje, Šv. Kristopo kamerinio orkestro klube ir kiemelyje bei Nacionalinėje filharmonijoje.

Šiais metais Šv. Kristupo vasaros festivalio biudžetas didesnis nei pernai — jis siekia 300,000 litų per Kultūros ir sporto rėmimo fondą skyrė 60,000, o savivaldybė — 20,000 litų. Likusius pinigų skyrė įvairios bendrovės. Didžiausia rėmėja yra mobiliojo ryšio bendrovė „Bitė GSM“ (BNS)

Liepos 1 d. Vilniuje prasidėjo tradicinis Šv. Kristupo vasaros festivalis. Paveikslų galerijos kieme koncertinai atlikimu pateikta G. Donizetti opera „Rita“. Operą atliko festivalio simfoninis orkestras, solistai Julija Stupnjanek, Audrius Rubelius, Arūnas Malikėnas, dirigavo Jonas Aleksas. Pastatymą režisierius Nerijus Petrokas. Šv. Kristupo vasaros festivalis truks iki rugpjūčio pabaigos.

Gedimino Žilinsko (Elta) nuotr.

Aktorius Stasys Pilka.

Stasiui Pilkaui prisiminti

Ačiūta iš 1 psl.

Vėliau iš laiškų supratau, kad labai gailėjosi, išvažiavęs iš Lietuvos, nes labai daug ko neteko. Iš materialinių gėrybių jis gailėjosi tik paliktų knygų, kurias labai vertino ir bijojo, kad jų neišgrobstytų nepažįstamieji. Taip ir atsitiko. Keletas jo kolegų — artistų dėdės knygas, sukaupę teatro archyvą, eklibristų rinkinius, paveikslus pardavinėjo Kauno, Maskvos, Minsko, Leningrado turguose.

Pabėgęs iš Lietuvos S. Pilka gyveno Vokietijoje, Austrijoje, kur rengdavo poezijos recitalius lietuvių telkiniuose ir dirbo kaip režisierius.

1948 m. atvyko į JAV ir apsigyveno Čikagoje. A. Guobys rašė, kad bene svarbiausius darbus, kaip režisierius, S. Pilka sukūrė JAV lietuvių telkiniuose. 1949 m. įsteigė Čikagoje lietuvių teatrą.

Čikagoje jo gyvenimas buvo labai sunkus. Aktoriškos ambicijos neleido dirbti kokį atsitiktinį darbą. Dramos studijoje nustojo dėstyti 1970 m. Jis paaugėjo labai daug jėgų ir sveikatos, kurdamas *Teatro almanachą*. Jis laisvė rašė: „Baisiai sunkus darbas su tuo *Almanachu*. Visi pateikia tokią miglotą medžiagą (išimtis labai retos) — kol susigaudai, sutvarkai, vargo būna tikrai nemažai. Tai ir gyvenai, kaip vulkano kraterėje — iš visų pusių liepsnojančios prarajos. Bėda ta, kad talkininkų neprišauksi ir dar tai, kad didelė pinigų problema, kurią reikia nugalėti. Bet, kai arklys jau pakinkytas, tai ir kalamiška turi atsirasti“.

Kitame laiške rašo: „Įkyrėjo man tas *Almanachas* iki gyvo kaulo. Padaryti šiose sąlygose vertingesnį leidinį yra tikrai sunku. Bet nusimanantių teigimu tokios knygos niekas nesitikėjo. *Almanachas* dabar suėda gyvas pinigais 3,500 dol. Kažin, ar kas kitas tokį darbą įveiktų. Pinigų vis dar stinga“.

Dar kitame laiške rašo: „*Almanachą* sudaro apie 300 psl. knyga su gerais straipsniais, gausiai iliustruota. Norėtusi, kad daugiau žmonių iš anksto prenumeruotų ir tuo būdu padėtų surinkti 2,000 dolerių sumą ar bent jos dalį.“

Ir 300 psl. teko savo ranka rašyti, redaguoti, perdirbti, sudaryti. O medžiaga tokia chaotiška, nekonkreči. Daug darbo padėta. Bet atrodo bus neeilinis rinkinys. Bent tokio lietuvių kalba parašyto tikrai nėra buvę — garantuoju.

Viskas eina labai lėtai, bet pirmyn, didesnė dalis jau lino tipo surinkta, laužoma į puslapius, iliustruojama. Tik pagalvojus apie pinigus, kuriuos išmokėjau ir dar reikia išmokėti, išmuša prakaitas.

Jau dabar kainuoja 4,000 dolerių ir čia galvosūkis“.

Vėliau rašo: „*Almanachas* nuo 400 sustorėjo iki 500 psl. padidėjo ir rūpestiai, išlaidos, bėdos. Tai bus lyg ir enciklopedija, gausus šaltinis. Šiais metais (1955 m.) net nesišvaistaus, bet sėdžiu almanachiniais sunkiais retėžiais prie vietos pirakintais“.

Dar rašo: „*Almanachas*, slapta pranešant, yra mano universitetinis darbas. Ir bandau sudaryti reprezentacinį vaizdą. Lietuvių kolonijos padėjo pinigais, prenumeravo iš anksto“.

Bet, matyt, pinigų neuzteko, nes *Teatro almanachas* liko neišleistas.

Dėdės sveikata nuo įtemto darbo nereguliariau maitinimosi, nervinės įtampos pradėjo šlubuoti. Dažnai gulėdavo ligoninėse. Gyveno kambaryje, kuriame buvo tik lova ir rašomasis stalas. Visas kambarys buvo užverstas dėžėmis su knygomis ir raštais. Turėjo bendrą virtuvę ir vonią su 5 vyrais. Jis gaudavo tik 56 dolerių pensijos, o vien už butą mokėjo 35 dolerius. Tai dirbo, kiek tik jo sveikata leido. Rašė straipsnius į laikraštius, kūrė poeziją, vertė iš kitų kalbų. Bet, kaip laisvė rašė, dažnai reikėjo dirbti labdarai, pinigų negaudavo.

Man labai gaila, kad *Teatro almanacho* išleisti nespėjo, bet tikiuosi, kad medžiaga bus parvežta į Lietuvą ir tiek daug nemigo naktų praleistų prie darbo stalo, nenueis niekais.

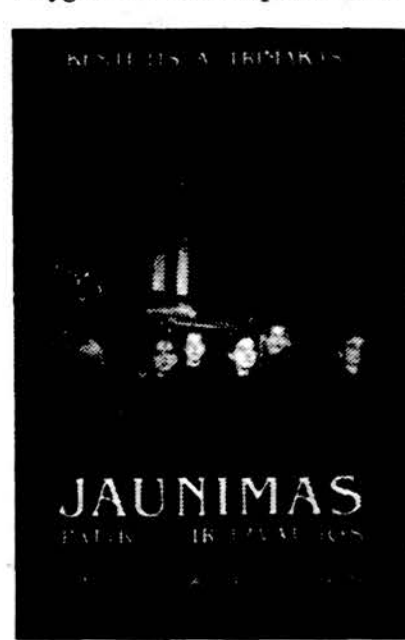
Du kartus S. Pilka buvo aplankęs Lietuvą: 1971 ir 1974 metais. Labai džiaugėmės, ypač mama, jo viešnagė. Pirmą kartą buvo neilgai, o antrą jam leido Kaune mano brolio šeimoje pagyventi. Ma-

Leidiniai

Žvilgsnis į išvalgas

Kai sovietmečiu Kauno tarpdiecezinėje kunigų seminarijoje kartą dėstytojas davė klierikams temą „Kodėl stojau į kunigų seminariją“, daugiausia vieno išsišokėlio seminariisto pakurstyti, bemaž pusę kurso šios temos visiškai neraišė. O dabar, po kiek metų, padėtis visiškai pasikeitė: jaunimas išdrįsta apie save, tokius intymius ir itin reikšmingus savo vidinio gyvenimo dalykus taip atvirai ir viešai skelbti. Kaip gražu, kad prof. K. Trimako studentai taip drąsiai ir savitai atskleidė savo vidų, „parodė širdį“. Čionai daugiausia rašoma ne tik apie tikrus, nuosirdžius atsivertimus, nuosirdžiųėjimą prie Dievo, bet ir ryškėja akivaizdus pasitikėjimas Dievu, žmonėmis ir iš esmės yra pats nuosirdžiausias dvasinis atsivertimas. Ko dažnam mūsų visuomenės nariui neretai trūksta, kad savo asaromis galėtų nusiplauti kitiems padarytas galias žaizdas, o savo atgaila nuvalyti praėjusio laiko ir kaltes, kad galėtų savo gyvenimą pasukti kita prasminga ir dora vėže, o tuo pačiu teisėtai įsiliesti į plačią, gyvybingą, ypač dvasinę mūsų krašto ateities kūrybą...

Reikia tik pasidžiaugti, kad K. Trimako knyga *Jaunimas. Patirtis ir išvalga*, palyginus su pirmosiomis Lietuvoje išleistosiomis, jo plunksnai priklausančiomis, knygomis, gerokai skiriasi tiek švaresne ir lygesne lietuvių kalba, tiek ir temos, savo praktinio, sakykime, ir mokslinio požiūrio platesniu akiračiu. Ji paliečia tokią sritį, kuri, pasikeitusių santvarkų ir pasaulėžiūrų sąvartyje, ligi šiol nedaugelio, o gal ir niekieno nebuvo paliesyta. Nepaisant, kad gal šios knygos išvados ar apibendrinimai po 50 ar dar mažiau metų pasens, bet aprašytieji pačių autorių išgyvenimai, vidinė dvasinė patirtis liks knygos puslapiuose, kaip svarbių Lietuvos jaunimo dvasinių lūžių dokumentas, liks kaip mūsų tautos vidinių svyravimų ir netgi dvasios katalizmo rodiklis. Ši knyga — reta ir vertinga dar ir tuo, kad bet kokie religiniai ir dvasiniai klausimai sovietmečiu buvo tikrai draudžiami, kurių nedrįso minėti išvalgus mokslininkai nei auditorijose, nei dažnai akis į akį. Dėl to daug skausmo ir netekčių patyrė mūsų tauta. Tačiau, kaip kiekviename žmogiskame darbe, taip ir šiame galima surasti šapą lapą, kuris tenebūna priekaištas, bet kurio, mūsų supratimu, galėtų rečiau pasitaikyti arba visiškai nebūti kitose knygose.

minaitė, dėdės krikšto dukra Stasė Kazlienė.

Per keletą dienų reikėjo pasirūpinti laidotuviemis. Dirbau išsiuosusi. Labai padėjo teatro kolektyvas, ypač aktorė Rota Stalioniūtė. Per keletą dienų, teatro pastangomis ir lėšomis, buvo nukaltas paminklas, tegul nedidukas ir kuklus, bet jau laidojimo dieną jį pastatė. Ir organizaciniais reikalais Rota Stalioniūtė taip pat labai padėjo.

Laidotuvių dieną urną puošė gražus rožių vainikas. Šv. Mišios buvo aukojamos Vytauto bažnyčioje, kuri buvo pilna žmonių. Atėjo pagerbti buvusieji teatralai, dabartinis teatro jaunimas, giminės, pažįstami ir jo talento gerbėjai.

Iškilmingas šv. Mišias aukojo kunigas pranciškonas, o jauna moteris labai gražiai giedojo. Po Mišių laidotuvių procesija patraukė Petrašiūnų link. Petrašiūnų kapinėse, ošantių pušų prieglobsty, šalia savo mirusių kolegų artistų, rado prieglobstį ir Stasys Pilka. Ta proga atminimo žodį tarė S. Pilkos mokinys, buvęs kolega Stasys Radzevičius. Išvardinęs visus jo nuopelnus, pasakė, kad grįžti į tėvynę yra dvi galimybės: parodyti pačiam, arba būti parvežtam. Stasiui Pilkaui buvo lemtas antrasis kelias.

Kalbėjo jo bičiuliai: T. Vaičiūnienė ir kiti. Paskutinį atsisveikinimo žodį tariu ir aš, ir pakviečiau visus dalyvauti popietėje, kuri vyko dramos teatro kavinukėje. Paprašiau aktorės Rotos Stalioniūtės, kad ji vestų popietę, ir tą labai meniškai atliko. Daug buvo pasisakymų, kalbų. Senieji dėdės kolegos, draugai prisiminė jį šviesiausiomis spalvomis. Minėjo jaunystės dienas, gastroles, vaidybą. O mes įdėmiai klausėmės, taip viskas buvo įdomu. Tai buvo grafo artisto sugrįžimas. Taip jis buvo įvardytas jo buvusio mokinio ir kolegos Stasio Radzevičiaus straipsnyje „Grįžta Lietuvos teatro Grafas“.

Danutė Petrauskienė

mai po 50 ar dar mažiau metų pasens, bet aprašytieji pačių autorių išgyvenimai, vidinė dvasinė patirtis liks knygos puslapiuose, kaip svarbių Lietuvos jaunimo dvasinių lūžių dokumentas, liks kaip mūsų tautos vidinių svyravimų ir netgi dvasios katalizmo rodiklis. Ši knyga — reta ir vertinga dar ir tuo, kad bet kokie religiniai ir dvasiniai klausimai sovietmečiu buvo tikrai draudžiami, kurių nedrįso minėti išvalgus mokslininkai nei auditorijose, nei dažnai akis į akį. Dėl to daug skausmo ir netekčių patyrė mūsų tauta. Tačiau, kaip kiekviename žmogiskame darbe, taip ir šiame galima surasti šapą lapą, kuris tenebūna priekaištas, bet kurio, mūsų supratimu, galėtų rečiau pasitaikyti arba visiškai nebūti kitose knygose.

Daugelyje mūsų publicistikos, politikos ir kitų gyvenimo sričių rašytinėje bei sakytinėje kalboje dabar itin pamėgtas, bet kur pasitaikantis, virtęs parazitiniu žodžiu *nuostata*. Ši žodį, pagal atitinkamą kontekstą, puikiai galėtų atstoti ir net kai kur geriau išreikšti *nuosprendis*, *požiūris*, *mintis*, *nutarimas*, *įstatymas*, *potvarkis* ir kiti pagal kontekstą tinkami žodžiai. Panašiai, netgi pernelyg įkyriai vartojamą, žodžių esama ir minėtoje knygoje. Itin pamėgtoji *išvalga*, atsidūrusi net į šios knygos viršelį ir dažnų pavaratoma knygoje, puikiai galėtų būti pakeista ir pakeista žodžiais: *atrama*, *idėja*, *mintis*, *išvada*, *požiūris*, *apibendrinimas*, saksysime, pritaikyti Frankl išvalgas — *mintis* 85, Tokia Noros išvalga (224) — *išvada* ir kt. Ypatin-gai įsiminė toks „sviestas sviestuos“ keliuose paskutiniuose knygos sakiniuose (407), pavyzdžiui: didieji jų daugumai pavyko išvalgti... Toks jų išvalgimas sutampa su šio šimtmečio didžiausio

mokslininko Alberto Einšteino *išvalga*. Argi stilistiniu ir prasminiu požiūriu ne geriau būtų pasakyti taip: toks jų *požiūris* sutampa ir su Einšteino *nuomone*, ar pan.

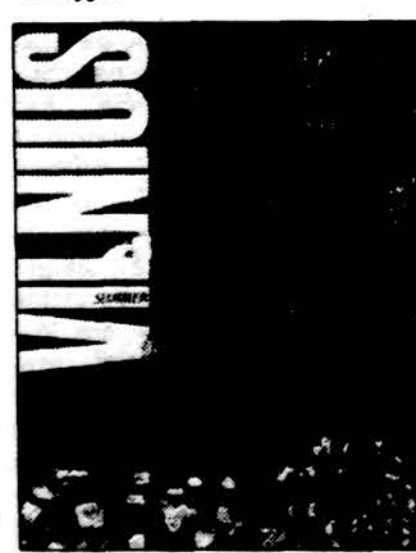
Kai kur pavartojami tokie sukurti žodžiai, saksysime, kokį paslaptį jiems atskleidžia ryšiai ir *neryšiai* su kitais (407). Atskleidžia ryšiai, o ant-tonimas — koks? Gal čia tikty *susvetimėjimas* ar kitas žodis. Žiūrint, kokią mintį autorius norėjo pasakyti. Nereikėtų vartoti ir tokio žodžio *pieninis tikėjimas* (83) Gali būti *tvirtas*, *silpnas*, *keistas* ar kitoks, bet kaip skaitytoji suprasti *pieninį tikėjimą*?

Kai kur neteisingai sukurti ir kiti žodžiai: pavyzdžiui, religija juos daro kitiems palankesnius ir *pagalbingesnius*. Geras būdvardis *palankus*, iš jo padarytas aukšt. 1. *palankesnis*, bet iš daiktavardžio — II 1. mot. gim. daikt. *pagalba* iki šiolei nebuvo daromi aukšt, nei kitų laipsnių būdvardžiai. Kas kita yra daiktavardis *pagalbininkas*. Galbūt kai kurių psichologijos terminų lietuvių k. dar stokoja, bet visgi kai kurie naujadarai primena, jog be reikalo stengiamasi išradinėti dviratį, pavyzdžiui: ankstyvoji *suaugystė* (83,85,86 ir kitur). Kas čia? Sunku net atspėti? Lietuvių kalboje turime: kūdikis — kūdikystė, vaikas — vaikystė, paauglys — paauglystė, branda ir subrendęs žmogus, suaugęs-suaugusi ir pan. Čia bene turima galvoje *ankstyvoji branda* — anksti subrendęs žmogus.

Keistokai lietuvių k. skamba ir kiti žodžiai. Saksysime, Jis pakrypo į materialinę *savi-naudą* (78). Gal geriau ir paprasčiau — pasidavė *savanaudiškam*. Jeigu labai jau reikia — *pakrypo į medžiaginį savanaudiškumą*. Tačiau jau vienas *savanaudiškumas liudija*, kad čia aišku ne dvasinis, bet medžiaginis.

Lietuvos kultūrinis žurnalas anglų kalba

Vilniui kai kurie atvyktojieji užsienių lietuvių nežinojo, kad jau prieš kelis metus Lietuvoje anglų kalba leidžiamas rimtas žurnalas *Vilnius*. Tai vienintelis Lietuvoje išeinantis, žurnalas, sistemingai supažindinantis pasaulį su lietuvių literatūra, dailė, muzika, teatru, kinu. Vis tvirtėja redakcijos ryšiai su mūsų rašytojais, menininkais, gyvenančiais užsienyje.

Svarbiausias šio leidinio tikslas — skelbti lietuvių literatūros, publicistikos vertimus, — sakė žurnalo *Vilnius* redaktorius Antanas Danielius. — Čia mums talkina užsienyje gyvenantys mūsų tautiečiai. Ypač daug lietuvių poezijos į anglų kalbą yra išvertę New Yorke gyvenantis poetas ir vertėjas Vyt Bakaitis.

Be mūsų ir išeivijos rašytojų į anglų kalbą išverstų rašinių, žurnale jau buvo pristatytas Petras Repšys, Antanas Kmieliauskas, Vytautas Šerys, Lenkijoje gyventojantis Stasys Eidrigevičius, kiti dailininkai, kompozitoriai Bronius Kutavičius, Osvaldas Balakauskas, Onutė Narbutaitė, teatro režisieriai Eimuntas Nekrošius, Jonas Vaitkus, Rimas Tuminas. Žurnale anglų kalba buvo paskelbti originalūs Lietuvos istorijos, lietuvių ir žydų santykių tyrinėjimai.

Koks per metus du-tris kartus išeinantis *Vilnius*, galima spėti iš neseniai išleisto šio leidinio paskutinio numerio (laidos). Žurnale spausdinama egzodo rašytojo Antano Škėmos apysaka „Izokas“, į anglų kalbą versta jo dukters Kristinos Snyder. Šią apysaką palydi idomus literatūros tyrinėtojo Algimanto Botčo straipsniai, ieškantys A. Škėmos vietos pasaulinės literatūros sriau. Spausdinami Tomo Venclovos, Vlado Bražiono eilėraščių vertimai, pristatomos naujos lietuvių poezijos, išleistos kitomis kalbomis (Sigitas Gėdas — švedų, Tomo Venclovos ir Eugenijaus Ališankos — anglų kalbomis). Išsamiam literatūros tyrinėtojo dr. Vytauto Kubiliaus straipsnyje apžvelgiama lietuvių literatūra, jos vieta pasaulinės literatūros vi-

Panašus, ne vienasys pavartotas sudurstytas iš įvardžio ir daiktavardžio prieveiksmis *visavertiškai* (231). Vargu ar tokiai keistai darybai pritarė mūsų kalbininkai ir ar iš viso jis būtinas mūsų kalboje?

Gal būtų geriau prisiminti labai žodinę, turtingą ir sklandžią mūsų lietuvišką kalbą, todėl nevertėtų kurti kurti neaiškios kilmės ir reikšmės žodžių-sinonimų, kai jų ir taip jau apčiai kalboje jau turime, pavyzdžiui: pajautau vienį, kuris susiliejo iš pastato baltumo ir aplinkoje tyrancijos tylos (147) — pajautau vienybę, vientisumą, vienumą ar pan. Kas dabar tas vienis?

Kaip žinome lietuvių k. padalyviai, saksysime, *Lietuvių lyjant mes ejome namo*, vartojami ten, kur sakinyje du veiksniai: *lietius ir mes*, o knygoje to nepaisoma. Daug kur vartojama neteisingai, pavyzdžiui: *Pavojuje atsivertiant kitai realybei* (139), — *Pavojuje atsiveria kita tikrovė. Žvilgsnis į Dievą patiriant blogį* (181). Šios smulkmenos, žinoma, jokių bėdų tenesmenkina šios knygos reikšmės. Tačiau būtų gera, kad autorius atiteitytų į jas atsivertę ir netrukus sulauktume tokių knygų, kur jis parašytų ne tik analitinių, bet ir tikrų vertingų sintetinių darbų, kurie atspindėtų amžių sandūrę visos tautos, visų visuomeninių sluoksnių psichologinius poslinkius, duotų mūsų dvasinės kultūros ne tik psichologinę analizę, bet ir ypač prasmingą šiuolaikinio krizių kupino gyvenimo psichologinį pjūvį.

Kun. K.-J. Ambraša, SJ

Kęstutis A. Trimakas. *Jaunimas. Patirtis ir išvalga*. Pirmoji dalis. Sąlyčiai su paslaptimimi. Katalikų teologijos fakultetas Vytauto Didžiojo universitete. Lietuvos katechetikos centro leidykla, Kaunas, 2000.

sumoje. Menotyrininkas Viktoras Liutkus rašo apie idomų, savitą dailininką — tapytoją Liną Katiną, kurio darbų nuotraukomis žurnalas iliustruotas. Teatrolgė Rasa Vasinauskaitė rašo apie Os-karo Koršunovo teatrą, Rota Gaidamavičiūtė — apie kompozitoriaus Mindaugo Urbaitės modernią muziką. Kino temą šioje žurnalo *Vilnius* laidoje atstovauja New Yorke gyvenantis lietuvis filmininkas, avangardinio laisvojo kino pradininkas Jonas Mekas.

Jo naujos filmų vaizdų — su-stabdytų akimirkų Vokietijoje, Goettingene išleistas knygos *Just Like a Shadow* proga, spausdinamas Jerome Sans pokalbis su autoriumi J. Meku. Jis dalinasi mintimis apie laisvąjį, avangardinį kiną, apie Fluxus meninio judėjimo reikšmę pasauliui.

Naujoje žurnalo *Vilnius* laidoje rašytojas Romas Dugirdas apžvelgia naujas reikšmingas knygas, išleistas Lietuvoje, o poetas ir fotomenininkas Alis Balbierius aptaria naujausius lietuviškos fotografijos albumus. Žurnale rašoma ir apie svarbiausius pastarojo pusmečio kultūrinis įvykius Lietuvoje.

Žurnalas *Vilnius* turėtų sudominti svetur gyvenančius mūsų tėvynininkus, ypač jaunimą, geriau skaitantį anglų kalbą, negu lietuviškai. Vienos laidos žurnalo kaina — 8 litai, o redakcijos adresas: Lab-darių g. 3, 2600 Vilnius, Lietuva.

Algimantas Antanas Naujokaitis